

Araştırma Makalesi

Azerbaycan Tasnifi: ses kayıtları, notasyonları ve araştırma konuları¹

Jala Gulamova²

Etnomüzikoloji Anabilim Dalı, Azerbaycan Ulusal Konservatuarı, Bakü, Azerbaycan

Makale Bilgisi

Geliş: 7 Kasım 2023

Kabul: 27 Aralık 2023

Online Yayın: 30 Aralık 2023

Anahtar Kelimeler

Enstrüman
Muğam
Notasyon
Ses kayıtları
Sınıflandırma
Şarkı

Öz

Ses kayıtları ve notalar, Muğam sanatını incelemek için ana kaynak olarak kabul edilir. Muğamların önde gelen muğam uzmanları tarafından toplanması, not edilmesi ve neşredilmesi, muğamın dünya çapında yayılmasına, tanınmasına ve hayranlarının artmasına neden olmuştur. Şarkı söyleme sanatında yaratıcılığın ses kayıtları, Azerbaycan sözlü geleneksel profesyonel müzik kültürünün gelişimindeki rolünün notasyonu, araştırılması ve incelenmesi modern müzikolojinin güncel konuları arasındadır. Muğam sanatının tasniflerinin yanı sıra incelenmesinde ses kayıtları ve notalar ana kaynak kabul edilmektedir. Çalışmanın özgünlüğü ilk kez Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Ses Kayıt Arşivi'nden sayısız tasniflerin kataloglarını almış olmamız ve bunlardan birkaç örneğini makaleye dahil etmiş ve araştırma yapmış olmamızıdır. Azerbaycan sözlü geleneğinin profesyonel müzisyenleri olan usta şarkıcıların çoğu şarkı ve tasnif yaratıcılığına sahip olup, oluşturdukları tasnifleri bir konserde veya toplantıda seslendirerek dinleyicilere sunmuşlardır, daha sonra bu tasnifler hafızalarda kaldı, diğer şarkıcıların repertuarına girdi, söylendi ve halk arasında yayıldı. Makalede ustaların muğam geleneklerinin tasnif türünü Azerbaycan kültürünün genel gelişimi, ses kayıtları ve notaları bağlamında araştırmayı temel amaç olarak belirledim ve örneklerle yansıtmaya çalıştım. Azerbaycanlı besteciler ve müzikologlar tür tasnifinin incelenmesi ile ilgili bir dizi çalışma yürütmüşlerdir. Bu çalışmalara dayanarak sınıflandırma türünün özelliklerini karakterize ettim ve sınıflandırmalara adanmış bilimsel çalışmalarda ana özelliklerine baktım. Araştırmamda klasik ve sözlü türkülerin yan yana incelenmesini ve aralarındaki ortak ve farklı özellikleri inceledim. Makalede, Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Ses Kayıt Arşivi'nde bulunan tasniflere ilişkin kataloglar tanıtılmış, bunlar arasında İslam Abdullayev'in seslendirdiği "Sattarhan", Alasgar Abdullayev'in seslendirdiği "Mahur", Mutallim Mutallimov'un seslendirdiği "Çahargah" ve Alibaba Mammadov'un seslendirdiği "Hisar" olmak üzere 4 sanatçının klasmanından bahsedildi, sınıflandırma geçmişi gözden geçirildi, hangi yılda arşivlendiği, kimler tarafından eşlik edildiği, hangi muğamda yazıldığı, zaman zaman türkü gibi ses ve dizi olarak icra edildiği, şekil, tür ve karakter yönünden incelendiği tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda, ses kayıtlarını dinleyerek aynı muğamın veya tasnifin farklı şarkıcılar tarafından farklı zamanlarda nasıl söylendiği hakkında fikir sahibi olundu. Usta şarkıcıların kayıtlarını dinleyerek icra tarzlarını ve pratikte ne kadar kullanıldığını belirlendi. Ses kayıtları dinlemek ve ustalaşmak gerçek bir zanaatkarlık sunuldu. Eğitim yıllarında ve bağımsız yaratıcılığa girdikten sonra usta şarkıcıların kayıtlarını dinlemek ve bunlardan yararlanmak, performansı daha da geliştirmek için iyi sonuçlar verebilir.

2822-3195 / © 2023 TM

Genç Bilge Yayıncılık tarafından
yayınlanmakta olup, açık erişim,
CC BY-NC-ND lisansına sahiptir.

Makaleye atıf için

Gulamova, J., (2023). Azerbaycan Tasnifi: ses kayıtları, notasyonları ve araştırma konuları. *Türk Müziği*, 3(4), 439-449.

Giriş

Modern çağda, şarkı sanatında yaratıcılığın sınıflandırılması, notalanması ve incelenmesi ve Azerbaycan'ın sözlü geleneğinin profesyonel müzik kültürünün gelişimindeki rolünün incelenmesi, modern müzikolojinin güncel konuları arasındadır. Araştırmamın temel amacı, Azerbaycan milli kültürünün genel gelişimi bağlamında usta sanatçıların tasnif edilmiş muğam geleneklerinin kayıt ve notaya alınması konularını incelemektir.

¹ Bu çalışma 3. Uluslararası Rast Müzik Kongresi'nde (25-26 Kasım 2023, Antalya, Türkiye) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Doç.Dr., Azerbaycan Ulusal Konservatuarı, Etnomüzikoloji Anabilim Dalı Başkanı, Sanat Bilimleri Üzre Felsefe, Bakü, Azerbaycan. E-mail: jale1973@mail.ru

Tasnif, muğam sanatının türlerinden biri olup kendine has özellikleriyle dikkat çekmektedir. Sınıflandırmalar hem bağımsız olarak hem de enstrümanın içinde gerçekleştirilir. Her durumda, kendi performans özellikleri ve uygulama yönleri bakımından farklılık gösterir. Dolayısıyla bağımsız icra sırasında ait olduğu muğam dalı mutlaka tasnifin başında, ortasında veya sonunda seslendirilir.

Sınıflandırmaların çerçeve içerisinde çeşitli görevleri vardır. Berdaşt'ta muğam bölümlerinden sonra ilanları okumak mümkündür, ilanları okuyarak o bölümü bitirip bir sonraki bölüme geçebilir ve muğam destgahını tasniflerle sonuçlandırabiliriz. Her durumda, anlatılan tasniflerin muğamın o kısmının özellikleriyle bağdaştırılması gerekir. Gazeller klasik tasniflerin metinsel temelini oluşturur. Aynı zamanda tasniflerde beyit, bayat, garaylı ve diğer lirik şiir türleri de kullanılmaktadır.

Müzikolojide muğam sanatının incelenmesinde ana kaynaklar ses kayıtları ve notalardır. Geleneksel sözlü Azerbaycan müziğinde kaydın özellikle önemli bir öneme sahip olduğu bilinmektedir. Cumhuriyetin çeşitli arşivlerinde saklanan "Ekstrafon", "Sport-Rekord", "Pate" ve diğer yabancı plak şirketlerinin çıkardığı gramofon şaftlarının çoğunda Azerbaycanlı şarkıcıların icraları işlenmektedir. Kayıtlarının mirası 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, özellikle 21. yüzyılın başlarından itibaren yaygınlaşmıştır. Özellikle muğam notalarının icrası önemli konulardan biri olarak dikkat çekmektedir. Muğamların modern teknik imkanlarla CD-DVD disklere kaydedilmesi ve notaların yayınlanması, bunların tüm zenginliğiyle korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır.

Fotoğraf 1. Seyid Şuşinski'nin müzik grubu

Bir asırdan fazla bir süredir yaşamış olan şarkıcıların yaratıcı mirası, icra özellikleri, o dönemin muğam icrası, şarkıcıların repertuvarında yer alan çalgılar, vurmali-muğamlar, sınıflandırmalar, renkler, müzik, sanat ve müzik hakkında en geniş bilgilere ulaşmak mümkündür. Türkülerin kayıtları incelenebilir. Bugün örneğin Jabbar Garyağdioğlu (1861-1944), Keçacıoğlu Muhammed (1864-1940) ve 20. yüzyılın başındaki dönemin klasik şarkıcılarının kayıtlarını dinleme ve fikir edinme fırsatı vardır. Şarkı söylemeleri, zilleri, doğaçlamaları ve geçişlerini modern şarkıcı performansının özellikleriyle karşılaştırılabilir.

O dönemin şarkıcılarının repertuarı gramofon gövdelerine yansımıştır. Mugamlar, zarbi-mugamlar, sınıflandırmalar geniş çapta temsil edilmektedir. Arşiv malzemeleri listesinde Jabbar Garyağdioğlu'nun okumalarının tasniflerine bakmak onun repertuarının ne kadar zengin olduğu hakkında fikir sahibi olmak için yeterlidir. Diğer şarkıcılar - Keçacıoğlu Muhammed, Meşedi Memmed Farzaliyev (1872-1962), İslam Abdullayev (1876-1964), Alasgar Abdullayev (1866-1929), Mecid Behbudov (1873-1945), Gasim Abdullayev (1873-1927), Seyid Şuşinski (1889-1965) ve daha pek çok şarkıcının, sözü edilen örneklerin yanı sıra, bir takım başka muğamlar ve tasnifler de kayıt listesini oluşturur. Bu da o zamanın icra pratiğinde yaygın örnekler olarak değerlendirilmesine neden olur.

Fotoğraf 2. Han Şuşinski'nin müzik grubu

Gramofon plakları, şarkıcıların tek başına, enstrümantal bir topluluk eşliğinde şarkı söyleme örneklerinin yanı sıra, bu kayıtlarda koro adı verilen şarkıcıların ortak şarkılarını da yansıtmaktadır. "Khuraman tasnifi", "Tello", "Türk korosu", "Gula-gula", "Milli Tasnif", "Mazlumlar Marşı", "Kebin Korosu" - Gasim Abdullayev, Jabbar Garyagdioğlu, Meşedi Memmed Farzaliyev, "Bisutun" tasnifi, "Bizim Soltan'ın tasnifi" Jabbar Garyagdioğlu ve Seyid Şuşinski tarafından yazılmıştır (Hasanova, 2009).

İlk gramofon şaftlarının hacmi küçük olduğundan sadece 2-3 dakikalık kayıt kaplıyordu. Bu nedenle şarkıcılar, bir muğam bölümü ve gramofon milleri üzerinde bir tasnif okumakla yetindiler. Bu nedenle gramofon şaftları üzerinde çok sayıda tasnif örneğinin kayıtlarını elde etmek mümkündür.

Fotoğraf 3. Eski gramofon şaftları

Bu nedenle sınıflandırma çalışmaları ilk olarak ses kayıtlarında kendine yer bulmuştur. Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Ses Kayıt Arşivi'ni ziyaret ettim ve burada saklanan şarkı, mugam, tasnif ve renk kataloğuyla gördüm. Bu kayıtlardan bazılarında bahsetmek istiyorum. Bu kayıtlarda muğamlarda söylenen tasnifler olduğu gibi, yapılan tasnifler de bulunmaktadır.

Öncelikle Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Kayıt Arşivi'nde saklanan İslam Abdulliyev'in icrasından "Sattarhan" tasnifinden bahsetmek istiyorum:

Tablo 1. İslam Abdullayev "Sattarhan" tasnifi

Arşiv No: 539	Soyadı: Abdullayev	Belge Türü: Gramofon
	Adı: İslam	Kayıt yeri: Gramofon konser kaydı
Üretim No: GC-11-12128, 12131	Baba adı: Abdul	
Belgenin adı/Süresi: Sattarhan/03:05	Müellif/Tasnif	Sanatçı: Tar ve kemança eşliğinde tasnif söylüyor: İslam Abdullayev
Derleyen: N.Rehimova	Kayıt tarihi: 25.10.2010	Bilgisayara aktaran: N.Rehimova

Bu sınıflandırmanın geçmişine bir göz atalım:

Sattarhan Karadağ ilçesinde doğdu. 20. yüzyılın başında Tebriz'de gerici Muhammedali Şah rejimine karşı halkımızın özgürlüğü için mücadele eden şanlı kahramanlarımızdan biriydi. Tarzan Gurban Pirimov, şarkıcı İslam Abdullayev ile birlikte Memmed Said Ordubadi'ye ithaf edilen "Sattar Han" şarkısını besteledi. Bu eser müzik tarihimize "Sattarkhan Sınıflandırması" adıyla geçmiştir. Bu çalışma İslam Abdullayev, daha sonra Halk Sanatçısı Alim Gasimov (1957) ve diğerleri tarafından gerçekleştirildi. Bazıları "Sattarkhan sınıflandırması" ile "Gachaq Nabi" şarkısı arasında melodik benzerlikler olduğuna dikkat çekiyor (Web 1).

İslam Abdullayev'in gerçekleştirdiği "Sattarkhan sınıflandırması", 1909 yılında "Grammofon Concert Record" anonim şirketi tarafından bir gramofon şaftına kaydedilmiştir. Ve bu kayıt, Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Ses Kayıt Arşivi'nde (Arşiv No: 1539) muhafaza edilmektedir. .

Bahsetmek istediğim bir sonraki kayıt Alasgar Abdullayev'in (1866-1929) yaptığı "Mahur" tasnifidir.

Tablo 2. Alasgar Abdullayev "Mahur" tasnifi

Arşiv No: 1819	Soyadı: Abdullayev	Belge Türü: Gramofon
	Adı: Alasgar	Kayıt yeri: Ekstrafon
Üretim No: 15335, 15336	Baba adı: Baba	
Belgenin adı/Süresi: Mahur/03:10	Müellif/ Tasnif	Sanatçı Alasgar Abdullayev. Ona eşlik ediyorlar: Tarda - Tevos Balayan, Kamancha- Moses Qulyan
Derleyen: N.Rehimova	Kayıt tarihi: 18.01.2012	Bilgisayara aktaran: N.Rehimova

Halk arasında Şakili Alasgar olarak bilinen Alasgar Abdullayev, Azerbaycan müzik tarihimizin gelişmesine önemli katkılarda bulunan önemli sanatçılardan biriydi. Tiflis ve Kiev'e davet edildi ve sesi gramofon şaftlarına kaydedildi. Alasgar Abdullayev'in söylediği "Çahargah", "Rast", "Mahur-Hindi", "Zabul-Segah", "Rahab", "Şuştar", "Hasar", Gurban Primov (1880-1965) ve Sasha Oganezashvili (1889-) eşliğinde 1932).Muğamlar ve tasnifler gramofon gövdelerinde muhafaza edilmiştir..

Ayrıca yukarıdaki tabloda verilen "Mahur" sınıflandırması, Kiev'deki "Ekstrafon" plak şirketi tarafından gramofon gövdesine yazılmıştır. Ve bu kayıt Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Kayıt Arşivi'nde (Arşiv No: 1539) muhafaza edilmektedir.

Başka bir kayıt: "Çargah" sınıflandırması.

Tablo 3. "Çargah" tasnifi

Arşiv No: 165	Soyadı: Mutallimov	Belge Türü: Gramofon
	Adı: Mutallim	Kayıt yeri: "Aprel" z - du
Üretim No: 33D – 14643, 33D - 14644	Baba adı: Keble	Kayıt tarihi: 1961
Belgenin adı/Süre: Çargah/02:28	Müellif/Tasnif	Sanatçı: Aliaga Guliyev'in rehberliğide enstrümantal bir topluluk eşliğinde Mutallim Mutallimov
Derleyen: R. Huseynova	Kayıt tarihi: 29.03.2010	Bilgisayara aktaran: N.Rehimova

Mutallim Mutallimov (1909-1981), Karabağ muğam ekolünün değerli temsilcilerinden biridir. 1930'dan itibaren Azerbaycan Devlet Filarmoni Orkestrası'nın solisti olarak sahneye çıktı. Repertuar seçimine dikkatle yaklaşmış, muğamları okumuş ve sesine uygun tasnifler yapmıştır. M. Mutallimov 1930'lu yıllardan itibaren Bakü'de ADF'nin solisti olarak çalışmış ve kapsamlı konser faaliyetlerinde bulunmuştur.

Muğamlara eşsiz bir hassasiyetle yaklaştı. Böylece "Segah" muğamının versiyonları ince lirizmiyle, "Çahargah" ve "Orta Mahur" muğamları ise mücadele ruhuyla anılır. M. Mutallimov'un repertuarında "Çahargah", "Orta Mahur", "Bayati-Şiraz", "Mirza Hüseyin Segahi", "Şur" muğam-destgahları özel bir yere sahipti. Aynı zamanda, sınıflandırmaların yetenekli bir icracısı olarak da biliniyordu; çoğu zaman bir dizi şeklinde, yani "Rast" veya "Segah" sınıflandırmalarını arka arkaya gerçekleştiriyordu (Web 2). Aliaga Guliyev'in (1917-1998) liderliğindeki çalgı topluluğunun repertuarından kaydedilen "Çahargah" tasnifi, yaptığı tasnifler arasında öne çıkıyor. Bahsedeceğim son sınıflandırma Alibaba Memmedov'un (1929-2022) "Hisar" sınıflandırmasıdır.

Tablo 4. Alibaba Memmedov – "Hisar" tasnifi

Arşiv No: 616	Soyadı: Memmedov	Belge Türü : Gramofon
Kutu No	Adı: Alibaba	Yazılma yeri : Bakü
Üretim No: 33D – 00020479, 00020480	Baba adı: Balaahmad	Yazılma tarihi: 1967
Belgenin adı/Süre: : Hisar/04:24	Müellif/Tasnif: Gazal - Aliaga Vahid	Sanatçı: Memmedov Eşliğinde: Ahmet Bakıhanov liderliğindeki enstrümantal topluluğu
Derleyen: N.Rehimova	Yazılma tarihi: 14.07.2010	Bilgisayara aktaran: N.Rəhimova

Alibaba Mammadov'un bestelediği şarkılar ve besteler, halk tarzında yazılmış gerçek profesyonel sanat örnekleridir. Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Ses Kayıt Arşivi'nde saklanan tasniflerinden "Hisar" tasnifinin oluşum tarihine bir göz atalım: Saadat Tahmirazgizi "Bizim Ustad" adlı kitabında Alibaba hocanın "Bir" şarkısını yazdığını yazıyor. "Hisar" tasnifi öncesinde Aliaga Vahid'in sözlerine göre "denasan" dediler ama bunu kasete kaydettiler. Alınmasına izin vermiyorlar. Bunun nedeni ise buranın bir pub olmasıdır. Sayın Alibaba bunun orijinal "Mukhalif" üzerine yazılmış bir şarkı olduğunu iddia ediyor. Bundan sonra "Çahargah" - "Hasar" (bazen "Hisar" olarak da anılır) tasnifine ilişkin bir tasnif oluşturur. Bu sınıflandırma çok geçmeden çok popüler oldu, hatta büyük bestecimiz Vasif Adigözelov bile "Azerbaycan" süitinde sınıflandırmanın bazı tonlamalarını kullandı (Şirinova, 2015:256).

Elbette bu tür örneklerin sayısı yeterliydi. Sadece 4 örnek vererek fikrimi kanıtlamaya çalıştım. Buradan onların kayıtları dinlenerek aynı muğamın veya tasnifin farklı dönemlerde farklı şarkıcılar tarafından nasıl söylendiği konusunda fikir oluşturulmaktadır. Muğamın gelişmesine zemin hazırlayan yöntem budur. Her şarkıcı sanatını sürekli geliştirmeli, yeni yollar aramalı, bilgisini zenginleştirmelidir. Bunu yapmanın en doğru yolu usta şarkıcıların kayıtlarını

dinleyerek onların icra tarzlarını öğrenip pratikte uygulamak ve bu sayede kendi icra tarzınızı yeni yönlerle zenginleştirmektir.

Modern çağımızda, Sanat Çalışmaları Doktoru, Profesör, Azerbaycan müziği üzerine İnternet projelerinin yazarı ve lideri, müzikle ilgili bilimsel-pedagojik, eleştirel-kamusal, kültürel-eğitimsel yayınların baş editörü ve yayıncısı Tariyel Memmedov'un önderliğinde "Müzik Dünyası" dergisi, Tariyel Memmedov'un "müzik atlası" projesi oluşturuldu. Burada, 2003 yılından bu yana, T. Memmedov liderliğindeki "Müzik Dünyası" yaratıcı ekibi, halk müziğinin toplanması, incelenmesi, yazılması, haritalanması, sistemleştirilmesi ve kataloglanması konusunda amaçlı çalışmalar yürütmektedir. Multimedya ürünü biçiminde sistematik bir biçimde Azerbaycan geleneksel müziğinin bir veri tabanını oluşturmayı başardılar.

Ancak sınıflandırmaların notasyonu sorunu uzun yıllardır fiili bir sorun olarak çözülememiştir.

Halkımız arasında kadim bir geçmişe sahip olan Azerbaycan tasnifleri yaygın olmasına rağmen, bu türün bilimsel ve müzik-teorik incelemesi üzerine çok az bilimsel eser yazılmıştır. Elbette bunun sebebi öncelikle sınıflandırmaların notasyonunun olmayışıdır. Ancak sınıflandırmaların toplanması, not edilmesi ve teorik olarak incelenmesi günümüzün önemli konularından biriydi ve özel araştırmalar gerektiriyordu. Muğam icrası ve öğretimi sözlü temellere dayansa da muğam türlerinin notasız bilimsel-teorik incelenmesinin mümkün olmadığını kabul etmeliyiz. 20. yüzyılın ikinci yarısında Azerbaycan müzikolojisinin gelişmesine büyük katkılarda bulunan tanınmış bilim adamı Profesör Ramiz Zohrabov (1939-1917), ünlü şarkıcıların icralarından 100 sınıflandırmayı notaya alarak bu sorunu ilk kez çözmüştür.

Fotoğraf 4. Sanat Çalışmaları Doktoru, Profesör Ramiz Zohrabov

Azerbaycan sözlü geleneğinin profesyonel müzisyenleri olan usta şarkıcıların büyük çoğunluğunun şarkı ve tür yaratıcılığına sahip olduğunu belirtmek gerekir. Bilindiği gibi şarkıcıların yaratıcılığı sözlü geleneklere dayalı olarak şekillenip geliştiği için şarkıcılar, oluşturdukları sınıflandırmaları bir konserde veya partide söyleyerek dinleyicilere sunarlar, daha sonra bu sınıflandırmalar hafızada kalır, hafızaya girer. Diğer şarkıcıların repertuarı okunup halk arasında yayılıyor.

Bildiğimiz gibi Sovyet döneminde şarkıcıların oluşturduğu sınıflandırmalar türküler olarak sunulurdu. Bu nedenle sınıflandırmalarımızın çoğunun yazarları bilinmemektedir. Zaten modern zamanlarda ses kayıt tekniklerinin gelişmesiyle birlikte bu sınıflandırmaların yazarları da tanınmaya başlanmıştır.

Her ne kadar bütün şarkıcıların yaratıcılığı muğam ve sınıf icrasına dayalı olsa da çok az sayıda şarkıcının sınıf bestecisi olarak bilindiğini dikkate alırsak. Bu arada Jabbar Garyagdioğlu, Seyid Şuşinski, Han Şuşinski (1901-1979), Mirza Mahammadhasan (1831-1907), Hacıbabı Hüseyinov (1919-1993), Gulu Asgarov (1928-1987), İslam Rzayev (1934-2008), Abulfat Aliyev (1926-1990), Alibaba Memmedov (1929-2022), Arif Babayev (1938) ve diğerleri.

Fotoğraf 5. Gulu Askerov (1928-1987)

Fotoğraf 6. İslam Rzayev (1934-2008)

Ramiz Zohrabov, 20. yüzyılın ikinci yarısında ilk kez sınıflandırma türüne yeni bir yönden yaklaşmıştır. "Azerbaycan Sınıflandırmaları" adlı kitabında, Azerbaycan'da ilk kez rüyanın ağırlığına bağlı olarak sınıflandırmaların ölçüsünü inceliştir ve müzik ile şiir dili arasındaki etkileşimi ortaya koymuştur. Bu da sınıflandırmaların tonlama dramaturjisinde hem moment sisteminin hem de cümle ağırlığının önemli bir rol oynadığını kanıtlamaktadır.

Fotoğraf 7. Ramiz Zohrabov "Azerbaycan tasnifleri" kitabı

Yazarın, 100 sınıflandırma örneğinin notasyonu üzerinde, sınıflandırmanın şiirsel metnini yazan şairin, sınıflandırmayı icra edenin veya yazarının adını vermemesi dikkat çekicidir. Ancak kitabın sonundaki “Şerhler” kısmında (Zokhrabov, 1983: 316-325] her tasnifteki manzum metnin müellifinin ve icracısının adını, hangi muğam çalgısından alındığını belirtmiş ve hatta bazı sınıflandırmalar bağımsız olarak yapıldı. Alibaba, Memmedov’dan 100 sınıflandırmadan yalnızca 3’ünün yazarı olarak bahsediyor. Diğer 97 tasnifin kim tarafından oluşturulduğu belirtilmemiştir. Elbette Sovyet döneminde, 1983’te Moskova’da yayınlanan bir kitapta bu tür bilgilere yer vermek imkansızdı. Ancak bu sınıflandırmalar usta şarkıcılarımızın icralarından kayıt altına alınmıştır ve muhtemelen Ramiz Bey, bunların çoğunun bizzat o şarkıcılar tarafından bestelendiğini çok iyi biliyordu.

Bu sorun uzun yıllar müzik kültür hayatımızda devam etmiştir. Şunu da belirtmeliyim ki, 1930’lu ve 40’lı yıllardan başlayarak kayıt altına alınan ve yayımlanan türkü koleksiyonlarımızda yeterince sınıflandırma mevcuttu ancak tüm müzik örnekleri türkü olarak verilmiştir. Ancak müzikologların sınıflandırmalara yönelik çalışmalarında sınıflandırılmış ve sözlü türkülerin yan yana incelendiğini, aralarındaki ortak ve farklı özelliklerin araştırıldığını görmekteyiz. U. Hacıbeyli (1885-1948) “Azerbaycan musiki hayatına genel bir bakış” adlı makalesinde tasnif türünü şöyle tanımlamıştır: “Tasnif belli bir ruh halidir, sözleri çoğunlukla gazellerden alınır ve ortasında veya sonunda okunur. ait oldukları destgahların; bu süre zarfında şarkıcı tefle şarkı söyleyip vuruyor. Bileşimlerin çoğu, 3/4 veya 3/8 ve çoğunlukla 6/8 olan tek parçalı havalardan oluşur ve ağırdır. Azerbaycan’da çok sayıda Farsça ve Türkçe tasnif vardır” (Hacıbayov, 1985:189).

U. Hacıbeyli’den sonra M. C. İsmayilov (1912-1994) “Azerbaycan Halk Müziği Türleri” adlı bilimsel çalışmasında hem türkülerini hem de sınıflandırılmış türleri tanımlamıştır (İsmayilov, 1984:100). M.C. İsmayilov’a göre lirik şarkılar türü müzik folklorunda özel bir yere sahiptir. Yazar aynı zamanda her türkü türünün içerik ve müzik dilinin özelliklerini de ortaya koymuştur. Bunlardan bazılarını değinelim: Azerbaycan türkülerinde melodi şiirsel metinle yakından ilişkilidir, şarkılar renkli karakterdedir. Melodinin ifadesinde monofonik doğası büyük rol oynar, şarkılarda zengin melizmatik kullanılır. Şarkı melodilerinin yapısında Lad-makam çok önemlidir. Şarkıların metro ritmik özellikleri zengin ve özgündür. Ana metni, dubait, bayati vb. eklemeyin. halk şiiri biçimleri. Bu formlar katı kafiyevidir, kadanslarda “ay”, “hey”, “aman”, “bebek” kelimeleri kullanılır (İsmayilov, 1984:39)

Bu özellikler tüm şarkı türleri için tipiktir. M.C. İsmayilov da sınıflandırmaları şarkı karakterinin vokal-enstrümantal müzik türleri olarak nitelendirmiş ve sınıflandırmayı şarkılardan ayıran özellikleri göstermiştir. Dolayısıyla tasnifin metni klasik şiir türü olan gazelden oluşmaktadır. Sınıflandırmalar geniş ve çok parçalı yapıdadır. Müzikal içerik ve karaktere göre sınıflandırmalar romantizm formuna daha yakındır. Sınıflandırmaların kökeni, kullanımı, vokal-çalgısal muğamlarla yakından ilgilidir. Tasniflerin adı metnin içeriğiyle değil, bu muğamın veya beste içinde yer alan ve bunlara dayanan diğer muğam veya bölümlerin adı ve müzikal içeriğiyle ilgilidir. Örneğin, “İl” sınıflandırması, “Şur” sınıflandırması vb.

M.C. İsmayilov da şöyle önemli bir hususa değiniyor. Müzik açısından bakıldığında tasnifler öyle bir özelliğe sahip ki, dayandığı muğamın gam, melodik-tonasyon, metro-ritmik gibi tüm özelliklerini tam olarak yansıtır.

Sınıflandırmalar liriktir, bazen dansa benzer. Sınıflandırmaların hem makineler içerisinde hem de bağımsız olarak yapıldığını da belirtmek gerekir. Bu bakımdan ders destgahtan ayrı icra edilse bile muğam bölümüyle birlikte söylenir (muğam bölümü genellikle dersin başında veya ortasında söylenir).

Bilindiği gibi klasik tasniflerin metinsel temelini gazeller oluşturur. Aynı zamanda tasniflerde beyit, bayat, garayli ve diğer lirik şiir türleri de kullanılmaktadır. Tasniflerle lirik türküler arasındaki ortak yönlerden biri de budur.

Yani, tüm bu farklılıklara rağmen uzun yıllar boyunca şarkıların çoğu türkü gibi seslendirilmiştir. Zaten 1990’lı yıllarda Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra halk muğam icracılarının yazarlık sorunları ortadan kalktı. Böylece pek çok şarkıcının sınıflandırmaları isimleriyle birlikte ayrı ayrı yayınlanmaya başladı.

Öncelikle Alibaba Memmedov’un sınıflandırmalarından bahsedebiliriz. Şarkıcının şarkıları ve sınıflandırmaları hakkında bilgi, V. Aliyev’in 2000 yılında yayınladığı Alibaba Mammadov’un “Şarkılar ve Sınıflandırmalar” kitabında yansıtılmaktadır (Aliyev, 2000).

Fotoğraf 9. Alibaba Memmedov 1930-2022

Bir diğer sınıflandırıcı ise onurlu sanatçı, Felsefe Doktoru, Profesör Gülnaz Abdullazade ve Sanat Araştırmaları Felsefe Doktoru'dur. Doçent Telman Ganiyev'in "Alibaba Memmedov'un Sınıflandırmaları" (Abdüllazade, 2007:50) adlı kitabı yayınlandı; burada yazarlar, şarkıcının bir takım sınıflandırmalarına dikkat çekti. Bu notasyonlu sınıflandırmalar şarkıcının tüm sınıflandırmalarını içermemektedir. Bu sınıflandırmalar metodik bir öğretim aracı olarak tasarlanmıştır. Böylece şarkıcımız ve usta şarkıcımız yazdığı tasniflerde muğamların önemli bölümlerine özel bir icra metoduyla değinmektedir. Bu durum sınıflandırmalarda bu bölümlerin yansıtılmasının önemini bir nevi ortaya koymaktadır. Burada derlenen sınıflandırmalar ilk kitap olarak sunulmaktadır. Şarkıcının 13 sınıflandırması, ilk defter gibi koleksiyona da yansıyor.

Ayrıca T. Ganiyev'in usta şarkıcı Alibaba Memmedov'un icrasından yazdığı 100 gizli not da Haydar Aliyev Vakfı tarafından yayımlandı.

Arif Babayev'in profesyonel bir muğam sanatçısı olarak yaratıcılığı pek çok kişi tarafından bilinmemektedir. Güzel bir muğam icracısı, bestecinin şarkılarını kendine özgü yorumuyla seslendiren şarkıcı ve tasnif ustası olarak tanınır. Sanatçının icrası, şarkı ve tür yaratıcılığı milli müziğimiz açısından aynı derecede değerlidir. Mesleki muğam icrasında bilinen tasniflere yeni bir renk katmakla kalmamış, yeni tasniflerin oluşmasına da sebep olmuştur.

Arif Babayev, türküler ve klasik yaratıcılığı, şarkıcıların repertuarını onlarca yeni ve güzel örneklerle zenginleştirdi. Bu şarkı ve sınıflandırmaları kendi icrasından, eski, orta ve genç nesil şarkıcılardan defalarca duymuş olsak da ne yazık ki yazarının Arif Babayev olduğunu bilmiyorduk. Arif Babayev 30'a yakın şarkı ve bestenin yazarıdır. 2012 yılında şarkıcının birçok şarkısı ve sınıflandırması toplanıp notalar halinde yayınlandı. Koleksiyonun adı "Arif Babayev'in şarkıları ve sınıflandırmaları". Sanatçının farklı yıllarda oluşturduğu şarkılar ve sınıflandırmalar, Azerbaycan Milli Konservatuarı rektör yardımcısı, onursal öğretmen, felsefe doktoru, profesör Malik Guliyev ve konservatuar profesörü, onur sanatçısı, besteci Faig Nagiyev tarafından yazıp bestelenmiştir.

Fotoğraf 10. Arif Babayev (1938)

Onun sınıflandırmalarının birçoğu, 2018 yılında Jala Gulamova ve Saadat Verdiyeva tarafından ortaklaşa oluşturulan "Arif Babayev'in Azerbaycan halk sanatı tarihindeki rolü" (Gulamov ve Verdiyeva, 2018) ders kitabında kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir (Gulamov ve Verdiyeva, 2018:88).

Saadat Verdiyeva'nın "İslam Rzayev'in bestelediği şarkılar ve sınıflandırmalar" adlı yöntem kitabı (Verdiyeva, 2018) 2018 yılında yayımlandı. İslam Rzayev'in yazdığı şarkıların ve sınıflandırmaların notasyonu ve analizi burada verilmektedir.

2018'de başka bir kitap heyecanı yaşadı. Bu, Nigar Cevadzade'nin büyük şarkıcımız Agakhan Abdullayev'e dair yazdığı, türkü olarak bildiğimiz ancak bizzat sanatçı tarafından bestelenen eserlerinin tasnifleri hakkında bilgiler içeren "Yüzyıllardan Kalan Bir Ses" adlı monografi ve hatta bir katalogdur (Javadzade, 2018).

Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Ses Kayıt Arşivinde saklanan sınıflandırmaların listesi verilmiştir.

Görüldüğü gibi besteciler ve müzikologlar tasnif notalarının uygulanmasında aktif olarak çalışmış, önde gelen şarkıcı ve sanatçıların muğam icrası geleneklerinin korunmasında önemli çalışmalar yapmışlardır. Muğam çalışması yapan müzikologların çoğu durumda basılı notalar kullandıklarını belirtmek gerekir. Bu, bu notların bilimsel-pratik önemini doğrulamaktadır.

Ayrıca bir konuya da değinmek isterim ki, yıllar önce bu sınıflandırmaları yapan şarkıcıların çoğu artık hayatta olmadığından, yayınlanan koleksiyonlardaki sınıflandırmaların doğru olup olmadığı sorusu hala tartışmalı bir sorun olmaya devam ediyor.

Bir başka sorun ise, günümüzde bile herhangi bir muğam destgahı çalınırken hangi şairin şiirsel metnine dayandığı, hangi sınıfın veya rengin yazarının kim olduğu asla söylenmemektedir. Bu aramızda bir gelenek haline gelmiş gibi görünüyor ve ne yazık ki bugün bile bu geleneği bozamyoruz.

Dolayısıyla bahsettiğimiz alanda pek çok sorun çözülmüş olsa da bazı sorunlar hala devam ediyor. Belirlenen sorun - kayıt, notasyon ve sınıflandırmaların araştırılması, Azerbaycan müzikolojisinin en etkili dalıdır ve giderek daha fazla bilimsel ilgi ve ilgi çekmektedir. Ümit ediyoruz ki ele aldığımız alan, bu alanda çalışılan problemler XXI. yüzyılda çözümünü bulacaktır.

Kaynakça

- Abdüllazade G.A., (2007). *Ganiyev T.Kh. Alibaba Mammadov'un Sınıflandırmaları*. Bakü:Adiloğlu
- Aliyev V. (2000). *Alibaba Memmedov. Şarkılar ve sınıflandırmalar*. Bakü: Araz.
- Ganiyev'in T.Kh. (2007). Alibaba Mammadov'un tasniflerinde ritim ve tonlama ilkeleri. *Müzik Dünyası Dergisi*, 1-2(31), 167-169
- Gulamova, J.E., ve Verdiyeva S.S. (2018). *Arif Babayev'in Azerbaycan şan sanatı tarihindeki rolü. Çalışma materyali*. Bakü: Ecoprint.
- Hacıbayov U.A. (1985). *Seçilmiş eserler. Azerbaycan'ın müzik hayatına bir bakış*. Bakü.
- Hasanova J.I. (2005). Karabağ şarkıcıları projesi. *Müzik Dünyası Dergisi*, 1-2, 23.
- Hasanova J.I. (2009). Muğam Ansiklopedisi projesi. *Müzik Dünyası Dergisi*, 1-2(39), 82-83
- İsmayilov M.J. (1960). *Azerbaycan halk müziği türleri* (Gözden geçirilmiş ve tamamlanmış baskı, 1984). Bakü: Ishig.

- Javadzade N.H. (2018). *Çağlar boyunca kalan ses*. Bakü. Bakü: CBS-PP.
- Şirinova, S.T. (2015). *Saadat Tahmiraz. Efendimiz*. Bakü: Nergiz.
- Verdiyeva S.S. (2018). *İslam Rzayev'in şarkıları ve sınıflandırmaları. Metodik araçlar*. Bakü: Ecoprint.
- Zokhrabov R.F. (1983). *Azerbaycan tasnifleri*. Moskova, Sovyet Besteci.

Web siteleri

Web 1. <https://www.baki-xeber.com/medeniyyet/162123.html>

Web 2. https://az.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCt%C9%99llim_M%C3%BCt%C9%99llimov

Azerbaijani Tasnif: audio recording, notation and study of national rhythmical melody

Abstract

Recordings and sheet music are considered the main source in studying our art of mugham. The collection, notation, and publication of mughams by eminent mugham connoisseurs have led to the spread and recognition of mugham around the world and the increase of its fans. In modern times, recording, notation, and study of the tasnif (national rhythmical melody) creativity in the art of singing and the study of its role in the development of professional musical culture with oral tradition of Azerbaijan are among the current issues in modern musicology. Recordings and sheet music are considered to be the main sources for studying our mugham art as well as tasnif (national rhythmical melody). The novelty of the work is that for the first time we have obtained the catalogs of numerous tasnif (national rhythmical melody) from the State Audio Recording Archive of the Republic of Azerbaijan and have included several examples of them in the article and conducted research. Most of the master singers, who are professional musicians of the oral tradition of Azerbaijan, have the creativity of songs and tasnif (national rhythmical melody), and they presented the tasnif (national rhythmical melody) they created to the audience by singing them at a concert or party, after which those tasnif (national rhythmical melody) remained in memory, entered the repertoire of other singers, were sung and spread among the people. In our article, we set ourselves the main goal of researching the tasnif (national rhythmical melody) genre of master craftsmen's mugham traditions in the context of the general development of Azerbaijani culture, sound recordings and notation, and tried to reflect it with examples. Azerbaijani composers and musicologists have conducted a number of studies related to the study of the tasnif (national rhythmical melody) genre. Based on those studies, we have characterized the features of the tasnif (national rhythmical melody) genre and looked at their main features in the scientific works dedicated to tasnif (national rhythmical melody). In our research, we have investigated the side-by-side study of classical and lyrical folk songs and the common and different features between them. In the article, we got acquainted with the catalogs related to the tasnif (national rhythmical melody) genre stored in the State Audio Recording Archive of the Republic of Azerbaijan, among them, we talked about the tasnif (national rhythmical melody) genre of 4 performers – “Sattarkhan” performed by Abdullyev Islam, “Mahur” performed by Abdullayev Alasgar, “Chahargah” performed by Mutallimov Mutallim, and “Hisar” performed by Mammadov Alibaba, and looked at the history of their tasnif (national rhythmical melody) genre, we noted in which year they were archived, by whom they were accompanied, on which mugham they were written, in terms of volume and scale, they were sometimes performed like folk songs, and we analyzed them in terms of form, genre, and character. Our conclusion is that on the basis of listening to their recordings, an idea is formed about how the same mugham or classification was sung by different singers in different periods. In our research, we listened to the recordings of master singers and tried to find out their performance style and how much it was used in practice. For many of our master singers, listening and mastering recordings has been a real school of craftsmanship. Listening to and benefiting from the recordings of master singers during the years of study and after entering independent creativity we can give good results to further improve the performance.

Keywords: mugham, dastgah, tasnif, kamancha, singer, notation, sound recordings

